

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ОС «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова і
література», ОПП «Українська мова і
література та західноєвропейська мова»

Максима СМІЛЯНЦЯ

Науковий керівник:

к.філол.н., доцент кафедри української
мови та прикладної лінгвістики

Ірина АРІБЖАНОВА

«Допущено до захисту»

Протокол № 11 засідання кафедри

української мови та прикладної лінгвістики

ННІФ від 01.06.2023

Завідувач кафедри _____ **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ		
1.1. Дефінітивне наповнення терміна політика.....	6	
1.2 Зв'язок політичної і маніпулятивної лінгвістики.....	12	
Висновки до першого розділу	17	
РОЗДІЛ 2. МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....		19
2.1. Типологія маніпуляцій у політичному дискурсі.....	20	
2.2. Мовні маніпуляції на президентських дебатах 2019 року	23	
2.3. Мовні маніпуляції в політичному дискурсі післявиборчого періоду.....	30	
Висновки до другого розділу	36	
ВИСНОВКИ.....	38	
ДЖЕРЕЛА.....	41	
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження в галузі маніпулятивної та політичної лінгвістики спрямовані на аналіз мовних стратегій, технік та маніпуляцій, які використовуються в політичних контекстах з метою впливу на громадську думку, формування позицій, маніпуляції масовими настроями та досягнення політичних цілей.

Актуальність таких досліджень полягає в тому, що вони дають як розуміння мовних механізмів впливу, так і можливість застосування цих знань для розпізнавання маніпуляцій та критичного осмислення політичного мовлення. Вони допомагають розвивати мовну грамотність, аналітичні навички та свідоме сприйняття інформації в суспільстві.

Дослідження в галузі маніпулятивної та політичної лінгвістики мають практичне застосування в різних сферах, включаючи політику, журналістику, публічну діяльність, рекламу та соціальні медіа. Вони допомагають розробляти стратегії протидії маніпулятивним мовним технікам, покращувати комунікацію та забезпечувати більш об'єктивну та ефективну інформаційну сферу.

Політика завжди була і є важливою, але на сьогодні вона ще й є однією із найбільш затребуваних для громадян України тем. За даними соціальної мережі Facebook, майже 40 % населення України – користувачів Facebook, зацікавлені в подіях, які відбуваються на політичному просторі України та світу. У цілому це значення є вищим, ніж показники країн Східної Європи. Так, у Польщі цей показник дорівнює 38 %, у Словаччині – 33 %, у Чехії – 34 %. За даними Світового дослідження цінностей, відсоток людей, що цікавляться політикою, зріс з 25 % в 2011 р. до 30 % в 2020 р.

Політичні дебати та суперечки мають високу важливість, оскільки вони сприяють публічному обговоренню, інформують виборців, допомагають оцінити лідерські якості, створюють конструктивну політичну дискусію, підвищують відповідальність політиків, спонукають до залучення нових ідей

та рішень, зближують політичних лідерів зі своїми виборцями, виявляють суперечності та слабкі сторони, підтримують відкритість та прозорість в політичній системі, та спонукають до активної громадянської позиції. Актуальність досліджень політичної лінгвістики підвищується з кожним роком. Показово, що мовна агресивність в її різноманітних проявах особливо зростає в періоди загострення соціальної ситуації і під час виборчих кампаній. Дослідження в галузі комунікативістики проводяться на базі Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Групою учених Київського національного університету ім. Тараса Шевченка під керівництвом Л. Кудрявцевої проводилося лінгвістичне дослідження політичної мови зокрема [Бабак М. : 20]. Неможливо також оминати дисертаційне дослідження В. Петренка, присвячене розгляду політичної мови та можливостей її використання як засобу маніпулятивного впливу [див.: Петренко В.]; Л. Городенко описує особливості функціонування ЗМІ у контексті громадської думки [див.: Городенко Л.]; Г. Гранадзер, К. Луценко та І. Шовкун дослідили різні аспекти політичної реклами [див.: Гранадзер Г.; Луценко К.; Шовкун І.]; О. Заславська розглядає використання ЗМІ як інструмента моделювання політичної свідомості у виборчій кампанії на матеріалах президентських і парламентських виборів 2004–2006 рр. [див.: Заславська О.]. Одній з відомих українських подій – «помаранчевій революції» – присвячена робота Л. Ставицької «Дискурс помаранчевої пристрасті» [див.: Ставицька Л.]. В. Полянська досліджує політичний дискурс у контексті символічної політики [див.: Полянська В.]).

Мета дослідження полягає в докладному та систематичному аналізі мовних маніпуляцій, які використовуються двома політичними діячами – Петром Порошенком та Володимиром Зеленським – у політичному дискурсі. Дослідження спрямоване на виявлення та опис мовних стратегій, технік та прийомів, якими політичні діячі маніпулюють мовою з метою впливу на аудиторію, формування позицій, створення певного образу та досягнення своїх політичних цілей. Робота буде базуватися на основних принципах

маніпулятивної лінгвістики, яка вивчає мовні механізми впливу та їхні ефекти на сприйняття інформації.

Результати дослідження покажуть, як політичні діячі використовують мову для формування образів, створення емоційного зв'язку з аудиторією, побудови своїх політичних наголосів та способи, якими вони намагаються впливати на громадську думку. Результати дослідження можуть бути корисними для розуміння мовних механізмів політичного впливу та розвитку медійної грамотності у суспільстві.

Предметом дослідження є мовні маніпуляції у політичному дискурсі.

Об'єктом дослідження є дискусії Петра Порошенка та Володимира Зеленського з періоду передвиборчої президентської кампанії 2019 року і до сьогодні.

Методи дослідження. У бакалаврській роботі використані загальні методи дослідження: *аналіз* (дозволяє розкласти досліджуваний матеріал на одиниці); *синтез* (з'єднує частини в ціле, відтворюючи єдине); *класифікація* (розподіляє наукову інформацію); *узагальнення* (встановлює загальні властивості предмета і його ознаки), *контент-аналіз* (логічно обробляє текст з подальшою інтерпретацією), *дискурс-аналіз* (визначає розгляд дискурсу на рівні глибинних та поверхневих структур).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до них, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

1.1. Дефінітивне наповнення терміна *політика*

Як зазначає професор В. Петренко: «Дослідження проблем політичної мови набуває в Україні все більшої актуальності. Підвищення наукового інтересу до цього питання зумовлюється, в першу чергу, активізацією політичної діяльності і потребою вирішення практичних проблем політичної комунікації» [Петренко В. : 16].

Передусім, хочу звернути увагу на плутанину термінології, яка спостерігається як у наукових колах, так і в засобах масової інформації. Часто в ЗМІ можна зустріти матеріали, у яких політичний аналіз сприймається як аналіз політики, а політичні дослідження сплутуються з дослідженнями політики.

Багатогранність феномена політичної мови породжує і неоднозначність його трактування. Можна говорити про вузьке й широке розуміння політичної мови. Так, іноді, вживаючи це поняття, мають на увазі якусь вузьку сферу, як, наприклад, “мову виступів політичних діячів”, “адміністративну мову” тощо. Деякі ж автори, навпаки, вживають це поняття в дуже широкому розумінні. [Петренко В. : 18].

Також можна побачити спроби політичного аналітика створити експертну оцінку напрямку державної політики. Варто зауважити, що поняття "аналіз політики" і "політичний аналіз" мають суттєві відмінності. Фахівці, які проводять цей аналіз, називаються відповідно аналітиками політики та політичними аналітиками. Причиною такого вживання термінів, на думку В. Тертички, доктора наук з державного управління, є плутанина у розумінні дефініції „політологія” (офіційне тлумачення у переважній більшості підручників з політології – від давньогрецьких слів: politikê – мистецтво управління державою і logos – вчення) [О. Кілієвич, В. Тертичка : 17]. На

початку 1990-х років цією назвою позначали чималу кількість понять, запозичених з англomовної літератури, де цикл політичної науки викладається під збірною назвою „Political Science”. При цьому дослідники не звертали належної уваги на те, що в англійській мові є два еквівалентні поняття щодо українськомовного терміна політика: politics і policy. Типовими прикладами визначень цих двох понять можна вважати такі:

Політика (politics) – це сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів у використанні інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб; суспільна наука, що вивчає політичні інституції і принципи та поведінку влади; політична діяльність, політичні маніпуляції, політичне переконання, стиль і принципи поведінки політика, методи здійснення політики, політичне життя (в тому числі і партійна політика) [О. Кілієвич, В. Тертичка : 17]. Політику в цьому розумінні досліджують переважно політичні аналітики;

Політика (policy) – це план, курс дій, або напрям дій, прийнятий і дотримуваний владою, керівником, політичною партією та інше; певний курс дій, обраний заради вигідності, зручності тощо. Саме в такому контексті розуміється термін „державна політика” загалом чи її відповідний напрям: зовнішня, внутрішня, економічна, соціальна, культурна тощо. Близькими за змістом (але не синонімами) є терміни „програма” і „стратегія”. Відповідно, політика як курс або напрям дій є предметом аналізу політики, який здійснюють аналітики політики [О. Кілієвич, В. Тертичка : 17].

Деякі з науковців, досліджуючи проблеми функціонування політичної мови, вживає для означення цього феномена термін „політичний дискурс”. Оскільки це поняття застосовується дуже часто, то й потребує додаткової уваги. Загалом, поняття „дискурс” – це один з найбільш багатозначних термінів, які використовуються в гуманітарних науках, що прямо чи опосередковано вивчають функціонування мови. Популярність його в різних науках обумовила ситуацію, яка полягає в тому, що загальноновизнаного й

чіткого визначення дискурсу, яке б охоплювало всі випадки його вживання, немає [Петренко В.: 18].

Термін "політика" має широкий спектр значень та використовується в різних контекстах. Його дефінітивне наповнення може змінюватись залежно від контексту, у якому використовується та від підходів різних наукових дисциплін.

У загальному розумінні, політика охоплює процеси, пов'язані з управлінням, прийняттям рішень та регулюванням суспільства. Вона включає в себе формування та реалізацію політичних програм, стратегій та політичних рішень, а також взаємовідносини між політичними суб'єктами, такими як уряди, політичні партії, громадські організації та інші актори.

У політичній науці, політика розглядається як комплексна система, що досліджується через політичні інститути, політичні процеси, політичні системи та взаємодію політичних суб'єктів. Вона аналізує політичну поведінку, політичні ідеології, політичну економію та інші аспекти, пов'язані з політичними явищами та процесами.

Окрім того, політика може розглядатись як ширший соціокультурний феномен, який включає в себе взаємодію різних груп інтересів, конфлікти, змагання та співпрацю для досягнення певних цілей у суспільстві. Вона також включає в себе питання влади, впливу та представництва громадських інтересів.

Науковиця Вікторія Петренко зазначає, що особливості „спеціального словника політики” досить детально досліджені німецькими лінгвістами. Вони зазначають, що цей словник за своєю внутрішньою структурою дуже неоднорідний. Звертають увагу на те, що в політичній мові використовується не тільки спеціальна політична лексика й термінологія (так звані „ідеологічно пов'язані слова”), а й інші, в принципі політично не забарвлені мовні одиниці. Отже, політичну мову не можна ставити в один ряд з так званими „спеціальними мовами”, оскільки вона тісно переплітається із загальноживаною мовою. До того ж, „спеціальні мови” використовуються

переважно фахівцями у певній сфері, тоді як політична мова в тій чи іншій мірі використовується представниками широких верств населення. Це і є однією з її особливостей [Петренко В.: 17].

У демократичних суспільствах політика проявляється через взаємодію різних груп людей, що діють в рамках корпоративних, академічних, релігійних інституцій, де присутня демократична форма влади та певна політекономічна система країни. Це означає, що політичні процеси в таких суспільствах формуються шляхом взаємодії різних структур та інтересів.

У таких країнах політика стає ареною, де групи людей борються за свої інтереси, представляючи різноманітні соціальні, економічні та культурні погляди. Ці групи можуть включати бізнес-корпорації, професійні асоціації, академічні установи, релігійні організації та інші. Вони впливають на політичні рішення через різні механізми, такі як лобювання, громадські акції, підтримка певних політичних партій та кандидатів.

Науковиця В. Полянська широко досліджує поняття символічної політики. У своїй праці вона дає таке визначення терміна: «Символічна політика є видом політики, який діє в царині політичної свідомості та спрямований на конструювання і підтримання легітимності влади на рівні довіри до її інститутів і персон. Вона реалізується через субституції (підміна політичної реальності в свідомості громадян), відтворення існуючого кредитування або суспільного договору в символічних діях, нагнітання чогось (підміна політичної реальності та шантаж політичної свідомості маніпулятивними засобами), відтворення харизматичного права на легітимну владу» [Полянська В. : 88].

Отже, політика є широким та багатограним поняттям, яке охоплює різні аспекти організації та функціонування суспільства. Основні складники політики пов'язані з такими аспектами:

- управління: політика включає процеси та механізми управління суспільством, зокрема – органи влади, установи та інститути, які забезпечують функціонування держави та прийняття рішень;

- регулювання: політика охоплює систему норм, правил, законів та регуляцій, які визначають порядок і правила поведінки в суспільстві, а також встановлюють обов'язки та відповідальність для громадян та інституцій;
- прийняття рішень: політика включає процеси формулювання та прийняття рішень на різних рівнях, від державних органів до місцевих установ, які впливають на суспільство та громадян;
- політичні процеси: політика охоплює процеси взаємодії політичних суб'єктів, таких як політичні партії, громадські організації, державні інституції тощо. це включає політичні кампанії, вибори, лобіювання та інші форми політичної діяльності;
- політична поведінка: політика вивчає поведінку громадян та політичних акторів, їхні погляди, вподобання, участь у політичних процесах, мобілізацію громадськості та інші аспекти, що впливають на політичну систему;
- ідеології: політика аналізує різні ідеології та політичні доктрини, які формуються в суспільстві та визначають цінності, цілі та орієнтацію політичної системи;
- соціальні конфлікти: політика враховує наявність конфліктів та протиріч у суспільстві, які можуть бути пов'язані з розподілом ресурсів, владою, ідеологіями, етнічними або соціальними розбіжностями;
- влада та представництво громадських інтересів: політика розглядає різні форми влади, механізми представництва та участі громадян в прийнятті рішень, а також взаємодію між правителями та громадськістю.

Значення та акценти, які надаються цим аспектам політики, можуть варіюватись залежно від конкретного контексту та підходу, що використовується для їхнього аналізу. Різні наукові дисципліни, такі як:

політична наука, соціологія, політична філософія, економіка та інші – досліджують політику з різних перспектив та акцентують на різних аспектах.

1.2. Зв'язок політичної і маніпулятивної лінгвістики

Політична лінгвістика – це дисципліна, яка виникла на перетині 2-ох наук – політології і лінгвістики, що має за мету встановлення закономірностей взаємовпливу суспільно-політичних подій на зміни в мові і навпаки [Шемшученко Ю., Бабкін Д. : 258].

Її предметом виступає вся сукупність політико-мовних відносин, увесь спектр політичних вимірів мовного життя суспільства і мовних вимірів політики. Політична мова в її інтерпретації розглядається не лише як інструмент опису тих або інших політичних явищ, але й як чинник активного впливу на політичний процес шляхом формування ціннісних настанов і стереотипів поведінки. Сучасні уявлення про взаємодію політичної і мовної практик ґрунтуються на визнанні самоцінності пропонованих лінгвістикою методів дослідження мовної діяльності, насамперед методів контент-аналізу та дискурс-аналізу [Там само].

Марек Едельман, видатний політик, підтверджує, що політична мова є не лише засобом опису подій, але й невід'ємною частиною політичної реальності. Мова виступає інтегральним елементом політичної сцени, впливаючи на формування значення подій та сприяючи визначенню політичних ролей, які визнають як політичні діячі, так і суспільство в цілому. Саме тому комунікація є невід'ємною складовою будь-якого політичного режиму, і без неї його існування стає неможливим. Отже, мова є не просто інструментом політичного опису, а справжньою силою, що формує політичну реальність.

Специфіка політики, на відміну від інших сфер людської діяльності, полягає переважно в її дискурсивному характері: більшість політичних дій є речовими діями за своєю природою [Головій В. : 199]. І тому не випадково ряд вчених розглядають політичну діяльність як мовленнєву.

На думку О. Шейгал, «мова політики», «політична комунікація», «політичний дискурс» – терміни, які є взаємопов'язані. Дослідниця ототожнює терміни «політичний дискурс» та «політична комунікація», а мову політики

розглядає як структуровану сукупність знаків, які утворюють семіотичний простір політичного дискурсу [див: Шемшученко Ю., Бабкін Д. : 258]. У межах лінгвістичних досліджень О. Шейгал виділяє три підходи до вивчення політичного дискурсу: 1) дескриптивний підхід зводиться до класичної методики риторичного аналізу публічних виступів; розглядаються мовна поведінка політиків, мовленнєві засоби, риторичні прийоми та маніпулятивні стратегії; 2) критичний підхід, спрямований на критичне вивчення соціальної моралі, яка виражається в мові чи дискурсі; мовлення розглядається як засіб влади та соціального контролю; 3) когнітивний підхід дає можливість перейти від опису одиниць та структур дискурсу до моделювання структур свідомості учасників політичної комунікації [Там само].

Однією з найважливіших функцій політичного дискурсу, яка виокремлює його із загального мовного контексту, вважається функція переконання.

Принципова відмінність політичної мови від повсякденної полягає не у використанні певних формальних засобів, а в такій зміні співвідношення між знаком (словом) і значенням, при якому звичні одиниці мови отримують незвичну інтерпретацію, а добре відомі ситуації включаються до несподіваних смислових контекстів. Ця специфіка політичного дискурсу як системи багато в чому пояснює і специфіку політичного тексту, з якого може бути прочитаний певний неекспліцитний смисл, який не зводиться до буквального, а іноді прямо протилежний йому. Більше того, деякі вчені вважають, що цей неекспліцитний смисл і є «істинним» смислом політичного тексту [Нагорна Л. : 579]. Орієнтуючись на такий метод, легше зрозуміти цінність політичного тексту в цілому, а не думок, висновків чи ідей, які можуть виникнути з нього (тексту).

А. Бентлі, американський політичний вчений і журналіст, був одним із перших, хто розглядав комунікаційну діяльність як важливого складника політичної реальності. Він вбачав аналіз мовної діяльності як найважливішу передумову для вивчення політики та суспільної думки [див.: Компанцева Л. : 36].

Бентлі висловлював переконання, що комунікація є необхідним інструментом для розуміння політичних процесів та соціальної діяльності. Він розумів, що політичні реалії формуються, поширюються та змінюються за допомогою комунікаційних засобів, таких як мова, символи, знаки тощо.

У своїх дослідженнях Бентлі акцентував увагу на взаємозв'язку між комунікацією та політикою. Він розумів, що комунікаційна діяльність впливає на формування політичних установок, створення громадських настроїв та мобілізацію громадської підтримки. Комунікація є засобом передачі інформації, ідей та цінностей, а також впливає на сприйняття політичних акторів і політичних процесів.

Крім того, Бентлі враховував зв'язок між комунікацією та соціальною діяльністю. Він розумів, що комунікаційні процеси пронизують різні сфери суспільного життя і впливають на формування соціальних відносин, цінностей та норм. Комунікація стимулює взаємодію між людьми, сприяє формуванню громадських груп та організацій, ініціює зміни в суспільстві.

Таким чином, Бентлі відіграв значну роль у розвитку дослідження комунікаційної діяльності як ключового аспекту політики та соціальної сфери. Його роботи наголошують на важливості розуміння комунікаційних процесів для аналізу політичних явищ і формування суспільної думки. Його підходи досі залишаються актуальними в сучасному дослідженні комунікації та політики.

Варто зазначити, що мова має значний вплив на політичне мислення, оскільки вона є основним засобом комунікації і передачі ідей. Використання певних мовних конструкцій, термінології, риторичних прийомів та стилістичних засобів може впливати на сприйняття політичної інформації та формування поглядів та переконань.

Один зі способів впливу мови на політичне мислення – це використання риторики, яка допомагає створити переконливі аргументи та впливові висловлювання. Риторика включає в себе широкий спектр мовних прийомів,

які можуть використовуватись політичними лідерами та діячами для досягнення своїх цілей.

Один з основних риторичних прийомів – це аргументація з ціллю переконання. Політичні діячі використовують логічні прийоми, такі як логічні операції, статистика та докази, щоб підтверджувати свої позиції та переконувати аудиторію у правильності своїх ідей. Вони також можуть використовувати емоційне звернення, роблячи акцент на емоціях, щоб мобілізувати та залучити підтримку.

Крім того, риторика включає в себе використання стилістичних фігур, таких як метафори, аналогії, гіперболи та іронія. Ці мовні засоби можуть створювати образи, відтінки значень та ефектності висловлювань, що сприяє більш глибокому і чіткому сприйняттю політичної інформації.

Риторика також включає в себе використання повторів, ритму та риторичних питань, які допомагають підсилити ефект висловлювання та залучити увагу аудиторії. Політичні лідери часто використовують такі мовні засоби для того, щоб збільшити вплив своїх слів та запам'ятатися людям.

Отже, мова має потужний вплив на політичну дійсність і сприйняття людей. Використання спеціалізованої термінології та фреймів є одним з ключових способів впливу. Політичні терміни та концепти можуть встановлювати межі дискусії, визначати рамки розуміння проблем та формувати позиції.

Коли політичні діячі використовують позитивно звучні терміни для опису своїх ідей та негативні терміни для опису противників, вони намагаються створити свій сприятливий образ та негативний образ опонентів. Це може впливати на сприйняття ідей та формування уявлень про політичну реальність.

Окрім цього, мова може використовувати метафори та символи, щоб активувати певні асоціації та сприйняття. Наприклад, використання метафори "війни" у політичних дебатах може сприяти сприйняттю політичної боротьби як конфлікту між "ворогами" та підсилювати почуття важливості перемоги. Символи, такі як національні прапори або ікони, також можуть викликати

емоційні реакції та відчуття приналежності, що впливає на політичне мислення.

Використання спеціалізованої термінології, фреймів, метафор та символів у політичній мові дозволяє створювати сприятливий контекст для сприйняття ідей, формування позицій та впливу на уявлення про політичну реальність. Такий мовний вплив може бути потужним і має значний вплив на політичне мислення та поведінку людей.

Висновки до першого розділу

Політика (policy) – це план, курс дій, або напрям дій, прийнятий і дотримуваний владою, керівником, політичною партією та інше; певний курс дій, обраний заради вигідності, зручності тощо. Саме в такому контексті розуміється термін „державна політика” загалом чи її відповідний напрям: зовнішня, внутрішня, економічна, соціальна, культурна тощо.

Політична мова в її інтерпретації розглядається не лише як інструмент описання тих або тих політичних явищ, але й як чинник активного впливу на політичний процес шляхом формування ціннісних настанов і поведінських стереотипів. Сучасні уявлення про взаємодію політичної і мовної практик ґрунтуються на визнанні самоцінності пропонованих лінгвістикою методів дослідження мовної діяльності, насамперед методів контент-аналізу та дискурс-аналізу.

Політична мова і є політична реальність, мова є інтегральним елементом політичної сцени – не просто інструментом для опису подій, але й частиною подій, яка здійснює сильний вплив на формування їх значення, сприяючи оформленню політичних ролей, що визнають і політичні діячі, і суспільство в цілому. Тому жоден політичний режим не може існувати без комунікації.

Специфіка політики, на відміну від інших сфер людської діяльності, полягає переважно в її дискурсивному характері: більшість політичних дій є речовими діями за своєю природою. І тому не випадково ряд вчених розглядають політичну діяльність як мовленнєву.

Методи сугестії грають важливу роль у політичній сфері, оскільки вони допомагають впливати на думки, переконання та поведінку людей. Сугестія є процесом передачі ідей, переконань та поведінки шляхом використання певних мовних засобів та стратегій комунікації. Розуміння понять політика, політична лінгвістика і сугестія допоможе нам встановити контекст

дослідження і показати зв'язок між політичною сферою та мовними маніпуляціями.

Ми зможемо використати ці поняття як теоретичний фундамент для нашої роботи, розглядаючи різні аспекти мовних маніпуляцій у політичному дискурсі та їх вплив на громадську думку. Розуміння політичної лінгвістики і сугестії допоможе нам вибрати відповідні методи та підходи для аналізу мовних маніпуляцій, використаних Петром Порошенком та Володимиром Зеленським. Ми зможемо виявити та проаналізувати різні риторичні стратегії, термінологічні трюки, стилістичні елементи тощо.

Враховуючи ці фактори, розкриття понять політика, політична лінгвістика і сугестія стане основою для нашої роботи, допоможе нам зрозуміти і проаналізувати мовні маніпуляції та їх вплив на політичне мислення та поведінку людей. Вивчення політичної лінгвістики та мовних маніпуляцій є важливими для аналізу політичного мислення та поведінки. Це допомагає розуміти, як мова використовується для впливу на громадську думку. Аналіз мовних маніпуляцій допомагає виявляти та протистояти їм, сприяючи розвитку критичного мислення в політичній лінгвістиці.

РОЗДІЛ 2

МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

2. 1. Типологія маніпуляцій у політичному дискурсі

Маніпулювання свідомістю людей наразі є однією з найгостріших проблем сучасності, що отримала широке обговорення. Використання широкого спектру маніпулятивних технологій має своїм наслідком трансформацію суспільної свідомості, руйнування стереотипів та моральних ідеалів, поширення жорстокості та насильства тощо. Говорячи про феномен маніпулювання, науковці розуміють під ним вплив на людину з метою спонукати її зробити що-небудь (повідомити інформацію, зробити вчинок, змінити свою поведінку) неусвідомлено або всупереч її власним бажанням, думці, намірам [Гонцяж Я., Гнидюк Н. : 344].

В умовах інформаційного суспільства маніпулювання в цілому та мовне політичне маніпулювання зокрема, набуває глобального масштабу. Маніпулювання передбачає, перш за все, процес впливу. Для розуміння його сутності та прикметних рис необхідно визначити структурні елементи механізму мовної маніпуляції [Гонцяж Я., Гнидюк Н. : 344].

Під стратегією маніпуляції мається на увазі загальний задум, сукупну послідовність запланованих і реалізованих автором комунікативних впливів на об'єкт, спрямованих на досягнення кінцевої мети маніпуляції. Відповідно до цього, стратегія мовної маніпуляції полягає в побудові, з урахуванням особливостей комунікативної ситуації, загального проекту мовного впливу, розрахованого на створення певного ефекту і, в кінцевому підсумку, досягнення запланованого результату. Таким чином, вибір стратегії мовної маніпуляції обумовлює системний підхід до організації мовлення (у т.ч. до

вибудовування композиції, використання мовних засобів), вибору ракурсу, відбору та подачі інформації [Дяченко Д. : 92].

Мова є потужним інструментом політичного впливу і може впливати на політичне мислення шляхом створення ефективних риторичних прийомів, використання спеціалізованої термінології та фреймів, створення асоціацій, метафор та символів. Розуміння цього впливу є важливим для аналізу політичного дискурсу та критичного осмислення політичної інформації [Сорокіна Л. : 157].

Яскравим прикладом мовного маніпулювання в політичному дискурсі є передвиборчі промови. Особливу увагу привертають маніпулятивні прийоми, які використовують політики в ході обговорень і дискусій. До найпоширеніших можна віднести такі:

- формування думок шляхом цілеспрямованого підбору доповідей,
- подвійний стандарт в нормах оцінювання поведінки учасників дискусій,
- «маневрування» порядком обговорення,
- психологічні прийоми,
- самовихваляння,
- використання незнайомих для опонента слів, теорій і термінів,
- «підмазування» аргументів,
- зрив або відхід від обговорення,
- «читання від серця»,
- вимога однозначної відповіді [Сорокіна Л. : 157].

Мовні маніпуляції є одними з головних методів, які використовуються для впливу на громадську думку та формування певних політичних переконань. Ці маніпуляції зазвичай базуються на використанні риторичних прийомів, термінологічних трюків, маніпулятивних стратегій та засобів комунікації.

Залежно від характеру інформаційних перетворень в політичному дискурсі розмежовуються такі види маніпулювання [Сорокіна Л. : 159]:

- *емотивна маніпуляція*: використання емоційно заряджених слів та фраз для спонукання до певної реакції або виклику певних почуттів у громадськості. Це може включати використання емоційно заряджених заголовків, переконливих аргументів та драматичного мовлення;
- *стереотипи та упрощення*: використання загальноприйнятих стереотипів, упрощень та загальних утверджень для спрощення складних питань та виклику певних асоціацій. Це може допомогти вплинути на уявлення громадськості та переконання, зводячи складні питання до простих, легко зрозумілих концепцій;
- *маніпуляція інформацією*: селективне представлення фактів, приховування невігідних даних, перекручення статистики або наведення неповної інформації з метою переконати аудиторію у певній позиції або переконанні. Це може включати використання хибних аргументів, зловживання статистикою та інші способи маніпуляції фактами;
- *демагогія*: використання вигаданих або перекручених історій, екстремальних прикладів та емоційно заряджених заяв для створення певного настрою та переконань у громадськості. Це може включати звернення до популізму, маніпуляції страхом або надією, а також застосування ефекту "чорно-білого мислення";
- *маніпуляція образом*: використання створення певних образів або персонажів, які асоціюються з певними ідеями, цінностями або характеристиками. Це може допомогти залучити підтримку аудиторії, створити певний імідж політичного діяча або партії та впливати на їх сприйняття;
- *референційно-фактологічне маніпулювання*: спотворення образу денотата/референта в процесі позначення дійсності, спотворення фактів (брехня, підтасування фактів, перебільшення, недомовки, створення референційної невизначеності) [Дяченко Д. : 93];
- *фокусійне маніпулювання*: зрушення прагматичного фокусу — змінюється кут зору і, відповідно, характер сприйняття денотата, що змушує

адресата сприймати його у вигідному для маніпулятора світлі) [Дяченко Д. : 94];

- *аргументативне маніпулювання*: порушення постулатів спілкування (порушення логіки розвитку тексту або цілісності тексту (відхід від відповіді, перемикання теми); ухилення від обов'язку доведення, наприклад, використання стратегії імунізації — формулювання точки зору в незаперечній формі, яка не потребує доказів, або ухилення від повноти подачі інформації, яка б підтверджувала висловленою точкою зору [Дяченко Д. : 95].

Розуміння цих маніпуляцій є надзвичайно важливим для людей, оскільки воно допомагає розрізняти факти від спотвореної інформації та займати осмислені позиції у політичному дискурсі. У сучасному світі, де інформаційний простір наповнений різноманітними джерелами і перекрученнями, важливо мати навички критичного мислення і аналізу мови, що використовується в політичному контексті.

Кількість прийомів мовної маніпуляції достеменно назвати неможливо, оскільки постійно виникають нові, а різні вчені виділяють різні класифікації, орієнтуючись на певні набори критеріїв, але в нашій роботі ми будемо орієнтуватись саме на перераховані вище види маніпуляцій.

2. 2. Мовні маніпуляції на президентських дебатах 2019 року

Дебати між Петром Порошенком та Володимиром Зеленським, які відбулися під час президентської виборчої кампанії в Україні у 2019 році, були одним із найбільш важливих політичних подій того часу. Дебати надали можливість обом кандидатам виступити перед великою аудиторією і презентувати свої позиції з важливих для країни питань.

У цих дебатах було багато моментів, що привернули увагу громадськості та експертів. Один з найбільш відомих моментів стосувався запропонованого В. Зеленським формату дебатів на стадіоні Олімпійського. Ця ідея викликала обговорення і суперечки щодо відповідності такого формату серйозному політичному дискурсу. Дебати відбулися у форматі "один на один", де кандидати відповідали на питання журналістів та обмінювалися своїми поглядами.

У дебатах П. Порошенка та В. Зеленського було багато суперечок та взаємних звинувачень. Кандидати обговорювали питання економіки, реформ, внутрішньої та зовнішньої політики, боротьби з корупцією та інші актуальні теми. Були висловлені різні погляди та обіцянки, які мали вплинути на виборців.

Дебати мали важливу роль у формуванні громадської думки та визначенні виборцями своїх уподобань. Вони стали форумом, де кандидати могли продемонструвати свою ерудицію, лідерські якості та вміння комунікувати з аудиторією.

Однак, варто зазначити, що маніпулятивні мовні стратегії також можуть бути застосовані у дебатах. Кандидати можуть використовувати риторичні трюки, емоційне навантаження мови, спрямованість на популярні теми та інші прийоми, щоб вплинути на сприйняття аудиторії та змінити її думку.

Важливо провести аналіз дебатів Порошенка та Зеленського з позиції маніпулятивної лінгвістики, досліджуючи мовні засоби, їхні наслідки та вплив

на громадську думку. Для цього ми детально дослідимо висловлювання кандидатів, їхні комунікативні стратегії, використані мовні прийоми та їхні ефекти на аудиторію. Текст дебатів взято із новинного інтернет-ресурсу ТСН.

Як вже було зазначено, яскравим прикладом мовного маніпулювання в політичному дискурсі є передвиборні промови. Дебати – це чудовий варіант для фіксації та аналізу мовних маніпуляцій, тому що левову частку запитань та тверджень кандидати спрямовують безпосередньо один одному. Пропонуємо розпочати із прикладів та аналізу **референційного маніпулювання** на початку промов кандидатів.

Пан В. Зеленський розпочинає свою промову з того, що зазначає, що пан П. Порошенко є не тим, за кого себе видає: *«Скажу вам відверто, чи могли ми тоді уявити, що його "жити по-новому", стане нашим виживати... Ми з вами голосували за одного Порошенка, а обрали іншого»*. Далі кандидат у президенти перераховує ряд тверджень в яких, на його думку, п'ятий президент не є щирим та прямолінійним: *«Бо існує два Порошенка. Перший – прекрасний оратор, спеціаліст, фінансист, економіст, у всьому знається. Він зазвичай з'являється тоді, коли є камери. Але коли камери вимикаються, з'являється інший Петро, другий... Перший каже, що в платіжках за комуналку буде мінус, а другий тихенько робить "Роттердам +". Перший каже: "Я відкриваю школу", а другий постійно тихенько відкриває магазини Roshen. Перший відкриває аж 12 кілометрів нової дороги, а другий закриває справу Насірова. Перший Петро Порошенко каже: "Я бізнес передав у сліпий траст", а другий збільшує свої статки за рік у 82 рази...»*.

Із наведеного вище можемо зробити висновок, що В. Зеленський намагається висвітлити колишнього президента із не вигідної сторони завдяки болючим темам, якими можна легко маніпулювати: ціни за комунальні послуги, кількість шкіл, несправедливі суди та статки опонента, із натяком на злочинність набуття цих коштів. Володимир Зеленський, його політтехнологи та спічрайтери вдало вивчили невдоволення суспільства і використали це. Очевидно, що частина аргументів є маніпулятивними, як-от: про ціни і

кількість шкіл, тому що ці обов'язки не мають нічого спільного із обов'язками президента України, формула Роттердам+ не була визнана незаконною жодним судом України, та дані про збагачення Петра Порошенка за час президенства у 82 рази не є підкріпленими жодними фактами та документами. Також В. Зеленський намагається показати свою причетність до «простого народу», знову ж таки маніпулюючи думками населення постсоціалістичної країни, у якій на думку певної частини населення владу зайняли злочинні олігархи-капіталісти: *«Тому, пане Порошенко, я тут. Тому я тут зі своєю командою. Я не політик. Я просто людина, проста людина, яка прийшла зламати цю систему»*. Хоча із декларацій пана Зеленського відомо, що він є долларовим мільйонером та входить до 1 % найзаможніших людей України.

У цій частині промови кандидата ми можемо бачити цілий ряд мовних **маніпуляцій**, а саме – **фактологічних**: недоведені твердження підтасування фактів, перебільшення, недомовки, створення референційної невизначеності.

Другим свій виступ розпочинає Петро Олексійович. П'ятий президент намагається показати себе з абсолютно протилежної сторони, не як нову, просту людину, а як досвідченого, поважного політика: *«І ми стоїмо сьогодні перед зовнішніми викликами, які потребують від президента мужності і сили. Виклики, які потребують від президента міжнародного досвіду. Як кандидат у президенти збирається утримувати міжнародну коаліцію, яку ми крок за кроком будували ці п'ять років. Як він збирається виконувати функції Верховного головнокомандувача»*. Далі він намагається звинуватити тодішнього кандидата у президенти у боягузтві і спробах уникнення зустрічі: *«Нарешті ми змогли зібрати на дебати через довгих три тижні, поки ми чекали, поки наважиться команда мого опонента з'явитися перед українським народом. І дуже важливо, що ми маємо позицію, коли ховається пан Володимир від журналістів, коли ховається пан Володимир від опонента, а головне – ховається пан Володимир від українського народу. Бо право українського народу врешті-решт знати, а що саме збирається робити кандидат у президенти країни, що воює»*. Ця думка є абсолютно

суб'єктивною, тому що ми не можемо ніяк довести чи спростувати: ховався В. Зеленський, або ж ні. П. Порошенко використовує факт довгих переговорів щодо дебатів задля аргументів того, що пан Зеленський боявся зустрічі, тому це твердження є маніпулятивним, бо не має за собою чітких доказів. Розвиваючи цю тему, пан Порошенко заходить навіть далі та звинувачує Володимира Зеленського в ухиленні від мобілізації: *«...коли країна потребувала зусилля всіх волонтерів і добровольців, а Володимир ховався від повісток, куди його викликали військкомати»*. Це твердження теж не отримало жодних чітких доказів, що повістки були передані в руки опонента. Варто зауважити, що обидва кандидати активно використовували тему війни для власної аргументації. Війна є дуже чутливою темою для будь-якого народу, тому легко гратися почуттями електорату завдяки звинуваченням такого роду.

Також в промовах обох кандидатів є чіткі ознаки **фокусійного маніпулювання**. У Володимира Зеленського: *«...буду боротися за крісло президента проти людини, яку ми впевнено і беззаперечно обрали президентом України в 2014 році. Що найцікавіше, я сам був за пана Порошенка», «Я не ваш опонент, я – ваш вирок»*. Кандидат у президенти зазначає, що сам теж обирав свого попередника і що теж мав прихильність до нього, але *«Але я помилився. Ми помилилися»*. Ймовірно пан Зеленський мав на увазі, що всі зробили помилку одноразово і не можуть припуститись її знову, проте показавши початкову прихильність, пан Зеленський вміло не допустив ескалації конфлікту та змінив кут погляду на Петра Порошенка з особистого ворога на того, хто не заслуговує більше цієї посади.

Своєю чергою, те ж саме робить і Петро Порошенко: *«І я хочу наголосити – я вірю, що пан Володимир не хоче здати Україну. Я вірю, що пан Володимир і мрії не має затягнути Україну назад до Російської імперії. Але Путін має цю мрію. І якщо він не знає, як цьому протистояти, на сьогоднішній день ми точно маємо прибирати всі ризики з українського майбутнього»*. Мається на увазі, що пан Зеленський не є зрадником і ворогом, але і не має достатніх вмінь

і досвіду, щоб протистояти серйозним викликам, які можуть очікувати Україну.

Пропоную поглянути на ряд прикладів **аргументативного маніпулювання** у відповідях кандидатів. Першим свої питання поставив пан Зеленський, тези збігаються з тими, які ми обговорили раніше: *«Як так вийшло, що Україна майже найбідніша країна за найбагатшого президента за всю історію? Чому підпалювачів магазину Roshen знайшли за 4 години, а підпалювачів військових складів і підричників автомобіля Шеремета не можуть знайти кілька років? Як ви спите вночі? Чому ніхто не сидить за Гловайськ та Дебальцеве? Чому через 5 років ми так і не знаємо вбивць на Майдані? Чи не хотіли б ви взяти участь в експерименті і спробувати прожити на 1500 гривень пенсії хоча б місяць? Як можна було на п'ятий рік війни, усвідомлюючи небезпеку, відправляти на заповітну смерть 24 моряків до Керченської протоки? Скільки грошей вам ще потрібно взяти з бюджету країни, щоб наїстися? Куди поділися наші Карпатські ліси? Чому не покарані прибічники Януковича? Скільки особисто вам занесли з "Роттердам+"? Чому ви скасували закон про незаконне збагачення? Чому не знята недоторканність депутатів?...»*. У форматі дебатів майже нереально відповісти на таку кількість запитань одноразово, хоча пан Порошенко намагається відразу ухилитись від будь-яких відповідей: *«Сьогодні ми бачимо позицію тотальної некомпетентності. Сьогодні, коли ми знову намагаємось, достатньо буде просто подивитися прес-конференцію на українських каналах, де на кожне запитання була надана відповідь»*. Цю позицію можна прийняти з огляду на те, що ряд тем є маніпулятивними і необґрунтованими, що було доведено вище. Об'єктивно значно легше поставити маніпулятивне питання, ніж дати на нього чітку, роз'яснювальну відповідь.

П. Порошенко, своєю чергою, задає питання не щодо минулого наступного президента України – основні питання стосуються майбутнього політика і знову натякають на некомпетентність кандидата: *«Я хотів би запитати абсолютно чітко. Про цінності демократії, і тоді яким чином ви*

ставите запитання про те, що президент має виступати катом, або відродити трійки НКВС, або телефонним дзвінком запроторювати людей за грати. Позиції по верховенству права, де ми зараз будуємо Європейський союз. Що і коли, і де ви бачите Україну через 5 років, чітко, конкретно, і що ви хочете для цього зробити?». Питання є цілком доцільним, тому що стосується програми кандидата у президенти, яка є обов'язковою, хоча вимагання «чіткої відповіді» є маніпуляцією, як ми зазначили вище. Пан Зеленський своєю відповіддю зміщує акцент із власної персони на свого опонента та відмовляється дати чітку відповідь, про яку попросив Петро Порошенко: *«Дуже складне запитання. По-перше, теза з приводу, коли ви кажете так чітко, дай нам відповідь, я не у прокурора. І я нічого не зробив, щоб там бути. А вам може й доведеться зустрітися».*

Пан Зеленський використовує велику кількість питань, на які не можна дати чітких, адекватних відповідей, наприклад: *«Як ви спите вночі?»*, *«Чому всі ваші люди мають обидві руки?»*, *«Чому ви схопили громадянина за ніс, а з дівчини зірвали шапку?»*, *«Вам не соромно?»*. Такі питання є абсурдними і не вимагають відповіді.

Пан Порошенко зловживає вихваляннями у своїх відповідях: *«Ми, українці, зберегли державу. Ми, українці, зберегли і створили міжнародну солідарність на підтримку України. Ми, українці, зробили прорив в Європейський союз. Ми, українці, замістили втрачені ринки Росії поглибленою та всеохоплювальною зоною вільної торгівлі з ЄС. І я наголошую, що мені приємно констатувати, що світові лідери, міжнародні фінансові організації, що за останні 5 років, коли країна була під моїм керівництвом, ми зробили більше, ніж за чверть століття до цього».* Варто зазначити, що автор все-таки зазначає, що це робота і здобутки всіх українців.

Результатом цих дебатів можна вважати перемогу Володимира Зеленського у президентських виборах 2019 року. Його виступ на дебатах відображав його політичну стратегію "нового обличчя" і підкреслив його зв'язок зі звичайними громадянами. В. Зеленський використовував гумор,

жартував і витримував тон розмови, що стало його сильною стороною і привернуло увагу багатьох виборців. Також із аналізу стає зрозуміло, що в своєму виступі В. Зеленський не цурався використання методів впливу та маніпуляції.

Слід зазначити, що результати дебатів не є єдиним фактором, що визначає результати виборів. Вплив на підтримку кандидатів мають інші фактори – такі, як програми, обіцянки, популярність серед виборців, стан країни та інші політичні обставини.

2. 3. Мовні маніпуляції в політичному дискурсі післявиборчого періоду

Володимир Зеленський був обраний президентом України у квітні 2019 року і відтоді напруження між керівництвом країни та опозицією продовжувало зростати.

Конфлікти між Петром Порошенком, колишнім президентом України, і Володимиром Зеленським, нинішнім президентом, були помітними під час передвиборчої кампанії в 2019 році та після обрання В. Зеленського на пост президента.

Під час передвиборчої кампанії П. Порошенко критикував В. Зеленського, зокрема відсутність у нього політичного досвіду та неясність щодо конкретних планів дій. Своєю чергою, В. Зеленський зосереджувався на звинуваченнях Порошенка у корупції, недієвості та недостатній боротьбі з економічними та соціальними проблемами.

Після обрання В. Зеленського президентом виникли деякі конфлікти між ним і П. Порошенком. Одним з цих конфліктів було розслідування корупційних справ, включаючи справи, пов'язані зі зловживанням владою під час президентства П. Порошенка. В. Зеленський висловлював позицію про необхідність забезпечити незалежне розслідування цих справ, що призвело до напруженості відносин між ними.

Також виникали розбіжності між В. Зеленським та П. Порошенком стосовно певних політичних реформ. В. Зеленський виступав за зміну виборчої системи, впровадження пропорційної системи та зміну складу Центральної виборчої комісії. Це викликало критику з боку П. Порошенка та його прихильників, які вважали, що ці реформи можуть спричинити нестабільність та знизити рівень довіри до виборчої системи.

Важливо відзначити, що конфлікти між П. Порошенком і В. Зеленським є частиною політичного процесу та виявом різних поглядів і інтересів. Однак

для забезпечення стабільності та розвитку країни важливо, щоб ці конфлікти вирішувалися шляхом діалогу та додержання демократичних процедур.

Пропоную розглянути та проаналізувати мовні маніпуляції в конфліктах, зазначених вище. Одна з найбільш резонансних ситуацій відбулась на прес-конференції з Президентом України, яка була приурочена до річниці повномасштабного вторгнення. Журналістка "5 каналу", власником якого є Петро Порошенко, поставила ряд запитань Володимирі Зеленському. По-перше, вона нагадала президентові, що телеканали зі сфери впливу Порошенка виключили з телевізійного ефіру. Потім вона спитала, чи шкодує Зеленський про те, що заспокоював українців і применшував загрозу напередодні повномасштабного вторгнення Росії, і чи не вбачає в цьому персональної відповідальності.

Далі вона запитала, яке покарання понесе экс-голова СБУ і "друг дитинства" президента Іван Баканов, і чи перебуває він зараз в Україні.

Жінка збиралась продовжувати, але втрутився прес-секретар Зеленського Сергій Никифоров. Він попросив її зупинитися, і в журналістки відібрали мікрофон.

В. Зеленському питання відверто не сподобалось, і він на нього не відповів. "Дякую за вашу доповідь", – сказав президент.

У запитаннях журналістки можна чітко визначити акцент на **емотивних мовних маніпуляціях**, були використані такі фрази, як: «персональна відповідальність», «друг дитинства». Стратегія використання емотивних маніпуляцій у запитанні була в тому, щоб продемонструвати близькість та безпосередню участь президента в гострих питаннях невдач в процесі підготовки до війни та підбору правильних кадрів із акцентом на можливе кумівство та прикриття від покарання друга президента. У цілому питання журналістки були доречними та влучними, без надмірного та очевидного використання маніпуляцій. Навіть ознаки емотивного впливу можна характеризувати як певну гостроту.

Реакція Президента України на запитання журналістки була такою: *«Важливо, що ми не втратили державу. Так, це завдяки народу України, Збройним силам, напевно, завдяки трошки і мені, як би вам це неприємно було чути. Так вважають багато людей...»*

Я ніякий не герой, але, напевно, я хоч щось зробив... у нас є натівська зброя, і ми боремось, а не підписуємо зрадницькі договори, Мінські угоди тощо (натяк на домовленості щодо Донбасу за президентства Порошенка – УП)...

Ми переможемо, навіть за таким, як є, президентом, а от з тим, що було, ми не перемогли...

І дуже гарно, що, не зважаючи на ті чи інші звинувачення, я, президент України, знищив російську присутність в парламенті України, знищив російські телеканали в Україні, знищив олігархів. Вибачте, один з них – власник вашого каналу".

Відповідь президента вийшла емоційною та насиченою різного типу маніпуляціями.

Володимир Зеленським відразу змінив фокус та не дав прямої відповіді на жодне з питань, сприйнявши їх як провокацію. Першою чергою, помітні **емотивні маніпуляції**, емоційно заряджені слова та елементи помпезності: «не втратили державу», «не герой», «зрадницькі договори», «переможемо», «знищив» «олігархів». Президент намагається висвітлити перемоги України як частину його здобутків, що на його думку є неприємним фактом для журналістки. При цьому пан Зеленський намагається не зловживати вихваланнями, тому переконує, що він «не герой», хоч і зробив дуже багато корисних справ.

З іншого боку, відповідь президента була спрямована на колишню владу та Петра Порошенка безпосередньо. Пан Володимир акцентує увагу на тому, що з минулим президентом, тобто Петром Порошенком, Україна не перемогла і його опонент підписав «зрадницькі договори». До того ж було заявлено, що Петро Порошенко є олігархом. Очевидно, що Володимир Зеленський використовує **фокусаційну маніпуляцію**, переводячи фокус із питань

журналістки про невдачі президента на власні думки щодо поразок колишнього президента. Також, відбувається маніпуляція образом з використанням емоційно забарвлених слів, у якому колишній президент постає як “зрадник” та “олігарх”, хоч жоден з цих фактів не є підтвердженням та, схоже, є лише суб’єктивною думкою Володимира Зеленського. У такому розрізі можна помітити і *маніпуляцію фактами*, як-от: підпис зрадницьких домовленостей та відсутність перемоги у війні за часи керівництва Петра Порошенка. Ці заяви також є особистою думкою пана Володимира та не є фактологічно підтвердженими або навіть доречними, – з тієї причини, що Петро Порошенко не був Президентом України під час повномасштабного вторгнення.

Отже, можна зробити висновок, що ця ситуація та мовна перепалка була насичена мовними маніпуляціями з емоційно забарвленою лексикою. Ймовірно, це сталося через пряму неприязнь політиків один до одного. Хочу зазначити, що Петро Порошенко прямої участі в цій розмові не мав, але журналістку «5 каналу» можна повноцінно вважати його прямим представником.

Згодом з’явилася відповідь пана Порошенка на його офіційній сторінці на платформі Facebook. Пропоную розглянути її та проаналізувати основні тези та деталі, викладені на новинному ресурсі «Українська правда». Екс-президент зазначив, що прес-конференцію В. Зеленського "слухав дорогою з-під Бахмута настільки, наскільки дозволяла якість зв’язку". "Кожен українець втомився від війни, а від втоми – емоції. А їх треба контролювати нам усім, в тому числі і мені. Багато чого іноді хочеться сказати, тим більше, є що. Але у кожного українського політика і державника сьогодні – лише один ворог. Це – путін і вся його рашистська нечисть. Ворог знає: його єдиний шанс – це роз’єднати Україну зсередини і влаштувати тут внутрішню ворожнечу. Не варто піддаватися на такі провокації.

Єдність українців, і українських політиків у протистоянні з ворогом – наша величезна цінність. Їй аплодує увесь світ. І саме це – запорука нашої

перемоги. Тому нічого не планую міняти у своїй стратегії через репліку на прес-конференції. Послухав – і забув.

Завдання журналістів – ставити питання, завдання політиків на них спокійно відповідати. Іноді це непросто і нелегко – знаю по собі, але це – частина президентської роботи. Так це працює в демократичних державах, і саме це породжує довіру суспільства та національну єдність", – написав він.

Хочу звернути увагу на те, що Петро Порошенко реагує на цю ситуацію відсторонено. Він намагається створити образ незалученості в цей конфлікт та видимість того, що питання журналістки є тільки її журналістською справою та немає жодних зв'язків із ним безпосередньо. Завдяки цьому кроку пан Порошенко використовує *маніпулятивний засіб відстороненості* особи, якої цей конфлікт стосувався, хоч йому це не потрібно і він у цьому участі не брав, що не є правдою.

Колишній президент відразу робить акцент на тому, що в нього взагалі немає часу на подібні конфлікти, і кілька хвилин на це він може приділити тільки по дорозі з Бахмуту, з якого він повертається після волонтерських справ. У цьому випадку пан Порошенко використовує *фокусійну маніпуляцію*, показуючи, що він вище таких розмов та конфліктів, які абсолютно не доречні в цей час.

У той же час він акцентує, що його абсолютно не зачепили слова нинішнього президента, та що потрібно контролювати свої емоції. Яскраво підтверджує це фраза: «Послухав – і забув». Також він використовує такий емоційно забарвлений топонім як Бахмут, який є загальновідомою для споживача гарячою точкою на бойовій мапі України. Хочу звернути увагу, що як нинішній президент, так і колишній, акцентують увагу на тому, що певні президентські функції в них виходять краще, ніж у їхнього політичного опонента. У пана Зеленського це можна підкріпити його ж фразою: «Ми переможемо, навіть за таким, як є, президентом, а от з тим, що було, ми не перемогли...»

І дуже гарно, що, не зважаючи на ті чи інші звинувачення, я, президент України, знищив російську присутність в парламенті України, знищив російські телеканали в Україні, знищив олігархів. Вибачте, один з них – власник вашого каналу». У мові П. Порошенка це можна проілюструвати фразою: «Завдання журналістів – ставити питання, завдання політиків на них спокійно відповідати. Іноді це непросто і нелегко – знаю по собі, але це – частина президентської роботи». Володимир Зеленський робить акцент на своїх успіхах у боротьбі з ворогом, Петро Порошенко – на своєму вмінні комунікувати з журналістами та витримувати демократичні стандарти всередині країни. Отож, можна зробити висновок, що обом президентам близькі вихваляння та “перетягування ковдри на себе”.

Висновки до другого розділу

Завдяки вище наведеним та проаналізованим прикладам, можна зробити висновки, що мовні маніпуляції створюють широкі можливості для трансформації суспільної свідомості. Маніпулятивні тези, наведені опонентами, досі використовуються в суперечках між людьми, що підтримують ту чи ту сторону. Виступи опонентів були багатими на мовні маніпуляції різноманітних типів, проте із аналізу дебатів можна зробити висновок, що позиція і твердження Володимира Зеленськими були значно гострішими та в деяких випадках більш маніпулятивними, ніж у його опонента. Як ми бачимо, учасник із більш «гострою» позицією здобув перемогу на останніх президентських виборах. Ймовірно, що це сталося в тому числі завдяки тактиці, обраній на дебатах.

Питання та твердження Петра Порошенка базувались здебільшого на тому, що його опонент «зелений», недосвідчений, що є фактом, хоч і неможливо було довести на той момент як це може вплинути на подальшу президентську діяльність. Також, були виявлені певні вихваляння у відповідях колишнього президента, які могли негативно вплинути на думку електорату. Це той випадок, коли маніпуляція може завдати більше шкоди, ніж користі.

Варто зазначити, що промови опонентів не були значно насиченими епітетами, емоційно-експресивною лексикою, розмова стосувалась фактів, у багатьох випадках – фактів перекручених або недоведених, що було вказано вище.

Абсолютно відсутніми є слова із висміювальним емоційно-оцінним змістом, емоційно-експресивна лексика негативної семантики (лайливі слова і слова для вираження зневаги, іронії) та із загальномовним емоційно-оцінним змістом. Опоненти звертались один до одного з повагою.

Також варто зазначити, що дві сторони схильні до вихвалянь та популізму. Маніпуляційні вихваляння – це техніка, за допомогою якої

політики надавали перекручену або перебільшену інформацію про себе, свої досягнення або свою політику з метою змінити уявлення громадськості та створити позитивне враження. Вони підкреслювали чи перебільшували власні успіхи і нехтували несприятливими фактами, а також намагалися створити враження, що політик є єдиним рятівником від певних проблем.

ВИСНОВКИ

У роботі були розглянуті такі поняття як «політика», «дебати», «мовна маніпуляція», «сугестія» та взаємодія лінгвістики та політики, політичної лінгвістики та маніпулятивної лінгвістики в цілому. Було пояснено та уточнено використання терміна *політика*. Мета роботи була спрямована на виявлення та аналіз мовних маніпуляцій, доведення важливості та впливу на електорат. Також на меті був аналіз мовних маніпуляцій саме в контексті політичної дискусії конкретних президентських дебатів та конфліктів задля доведення їх невід'ємного значення для політичної площини.

Було визначено важливість мови в агітаційних процесах: привертання уваги електорату, що відбувається завдяки мовним маніпуляціям та нагромадженню текстів урочистою лексикою. Також показано, що дебати є важливою частиною політичного життя держави: завдяки дебатам є можливість спостерігати настрої громадян до, під час та після їхнього проведення, завдяки мовним маніпуляціям у тезах опонентів погляди населення можуть суттєво змінюватися.

Дослідження дає змогу зробити висновок, що мова в політиці виступає не просто як інструмент для передачі інформації, але й як потужний засіб формування значень, уявлень та сприйняття політичних подій. Вона має великий вплив на спосіб сприйняття політичних діячів, формування політичних ролей та консолідацію громадської думки.

Мова політиків визначає не тільки їхнє ставлення до певних питань, а й те, як ці питання сприймаються суспільством. Політичні лідери використовують мову, щоб впливати на переконання та емоції аудиторії, мобілізувати їхню підтримку та залучення підтримки електорату. Вони обирають слова, фрази та стилістику, які відображають їхню політичну ідентичність, цінності та цілі, а також створюють враження авторитету та спроможності вирішувати проблеми.

Мова також використовується для формування політичних ролей. Політики часто використовують специфічну мову, щоб позиціонувати себе як лідерів, захисників народу або противників корумпованої еліти. Вони створюють нівелюючі образи про інших політиків або політичні сили, залучаючи підтримку шляхом конфліктів та протистоянь.

Крім того, мова також є важливим інструментом у формуванні суспільної думки та ставлення до політичних подій. Вона може викликати емоції, створювати стереотипи та змінювати уявлення про політичні питання. Медіа, громадські дискусії та соціальні мережі впливають на поширення політичної мови та її сприйняття громадськістю.

Отже, мова є необхідним елементом політичної сцени, який не тільки відображає політичні події, але й активно впливає на їхнє значення, формує політичні ролі та сприяє визнанню політичних діячів. Розуміння та аналіз мовних маніпуляцій політиків допомагає нам критично осмислювати політичну комунікацію та відрізнити факти від маніпуляцій.

Шляхом контент-аналізу було встановлено важливість та невід'ємність у сучасних політичних баталіях мовних маніпуляцій задля успішного заволодіння думками населення. Було показано, що вплив на думку у дебатах та суперечках досягається не завдяки епітетам та нагромадженню текстів зневажливою лексикою, задля оцінки та висміювання референта, а завдяки вдалому оперуванню та маніпуляцією фактами. Контент-аналіз є корисним інструментом у дослідженні мовних маніпуляцій між двома політиками. Він дозволяє систематично аналізувати текстовий або візуальний матеріал з метою виявлення, класифікації та розуміння способів маніпуляції та впливу на аудиторію. Контент-аналіз допоміг нам виявляти частоту вживання певних слів, фраз або повторюваних заяв політиками. Політики можуть свідомо використовувати певні слова, щоб викликати гострі емоції у виборців, таким шляхом маніпулюючи мовними засобами для своєї підтримки.

Дослідження мовних маніпуляцій у політичній сфері дає нам інструменти, які допомагають розуміти, як політичні діячі використовують

мову для впливу на громадську думку. Це дає нам здатність аналізувати політичні заяви та промови з більшою критичністю і об'єктивністю.

Розпізнавання мовних маніпуляцій також допомагає нам уникнути впадання в пастку брехні та підривної пропаганди, які можуть бути поширені політичними діячами. Шляхом освоєння технік маніпуляції мовою ми здатні розпізнати перекручення фактів, емоційну маніпуляцію та засоби маніпулювання суспільними стереотипами.

Досвід дослідження мовних маніпуляцій у політичній сфері також допомагає нам розвивати критичне мислення та забезпечує більшу свідомість під час політичних дебатів. Ми стаємо менш вразливими до недостовірної інформації та оманливих аргументів, а також помічаємо маніпуляції опонента, що допомагає зберегти нашу власну інтелектуальну чесність.

Отже, дослідження мовних маніпуляцій у політичній сфері є актуальним і корисним завданням. Воно допомагає нам розуміти, як політичні діячі використовують мову для своїх цілей, забезпечує більшу об'єктивність та критичність у сприйнятті політичної інформації, а також розвиває наші вміння знаходити маніпуляції та зберігати власну чесність у політичних дебатах.

ДЖЕРЕЛА

Дебати Зеленського та Порошенка: повний текст виступів та відповідей кандидатів. ТСН. URL : <https://tsn.ua/politika/debati-zelenskogo-ta-poroshenka-povniy-tekst-vistupiv-ta-vidpovidey-kandidativ-1332675.html> (дата звернення: 02.04.2022).

Кізілов Є. Зеленський різко відповів журналістці з каналу Порошенка. Українська Правда. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/24/7390916/> (дата звернення: 15.04.2023).

Тищенко К. Порошенко прокоментував випад Зеленського: Послухав і забув. Українська Правда. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/25/7391013/> (дата звернення: 22.04.2023).

Список використаної літератури

1. Аналіз державної політики в Україні: навчальна дисципліна, сфера професійної діяльності, галузь прикладних досліджень : зб. документів і матеріалів / укл. О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ : К.І.С., 2004. С. 17–22.
2. Бабак М. П. Використання комунікативних методів побудови політичного іміджу в засобах масової інформації: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ, 2007. 20 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Академія, 2004. 344 с.
4. Впорядкування політичної комунікації та процес реалізації символічної політики / ред. С. Д. Максименко. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 88–97.
5. Головій В. М. Механізми взаємодії влади та ЗМІ в контексті становлення громадянського суспільства в Україні : дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.02. Запоріжжя, 2009. 199 с.
6. Гонцяж Я., Гнидюк Н. Свобода інформації та виконавча гілка влади: Правові норми. Інституції. Процедури. Київ: Міленіум, 2002. 240 с.
7. Городенко Л. М. Засоби масової інформації у контексті громадської думки: формування, функціонування, жанрові прийоми: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ, 2003. 12 с.
8. Гранадзер Г. Б. Політична реклама як засіб розвитку комунікативного дискурсу: автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2007. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2007/07ggbrkd.zip> (дата звернення: 07.05.2023).

9. Дяченко О. В. Складові механізми реалізації мовної маніпуляції в політиці. *Політичне життя*. 2018. Вип. 2. С. 92-95. URL : <https://doi.org/file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/5959-Текст%20статті-11965-1-10-20180731.pdf>.

10. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Т. 1–4. Донецьк, 2012.

11. Загнітко А. П. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця, 2020. URL : <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/469/129.pdf> (дата звернення: 16.04.2023).

12. Заславська О. О. Засоби масової інформації як інструмент моделювання політичної свідомості у виборчій кампанії (на матеріалах президентських і парламентських виборів 2004-2006 рр.) : дис... канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2008. 243 с.

13. Кілієвич О. І. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки. Київ : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2003. 510 с.

14. Кілієвич О. І. Усталення термінології в галузі аналізу державної політики. *Актуальні пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. ДРІДУ УАДУ*. 2002. Вип. 1 (7). С. 52–61.

15. Компанцева Л. Ф. Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.02. Київ, 2007. 36 с.

16. Костенко Н. В. Масова комунікація. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. Вип. 6. С. 127 – 151.

17. Криловський К. Психологія реклами. URL : http://www.ideaura.com/psychology/advertising_in_press.php2 (дата звернення: 06.04.2023).
18. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль, 2005.
19. Луценко К. В. Політична реклама як іміджева технологія у системі комунікації та маркетингу: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівці, 2006. 18 с. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2006/061kvskm.zip> (дата звернення: 07.05.2023).
20. Новітні медіа та комунікаційні технології : комплекс навчальних програм для спеціальностей «Журналістика», «Видавнича справа та редагування», «Реклама та зв'язки з громадськістю» / ред. В. Е. Шевченко. Київ : Паливода А. В., 2012. 412 с.
21. Обритько Б. А. Реклама і рекламна діяльність: Курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. 240 с.
22. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2003. 177 с.
23. Політична лінгвістика: політична енциклопедія / ред. Ю. А. Левенець, Ю. І. Шаповал. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 579 с.
24. Політологічний енциклопедичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін. Київ : Генеза, 1997. С. 258—259.
25. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
26. Сорокіна Л. Є. Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 8. С. 157 – 159.

27. Ставицька Л. О. Дискурс помаранчевої пристрасти. *Критика*. 2005. Вип. 3. С. 3–16.
28. Українська мова: Енциклопедія. Київ, 2004. 2007. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001051> (дата звернення: 27.05.2023).
29. Чорна О. О. Особливості функціонування метафори в політичному дискурсі сучасної публіцистики (на матеріалі української та чеської періодики). *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9(1). С. 637–643.
30. Шовкун І. В. Політична реклама як комунікативний процес: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2004. С. 173–185. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04sivrkr.zip> (дата звернення: 26.03.2023).